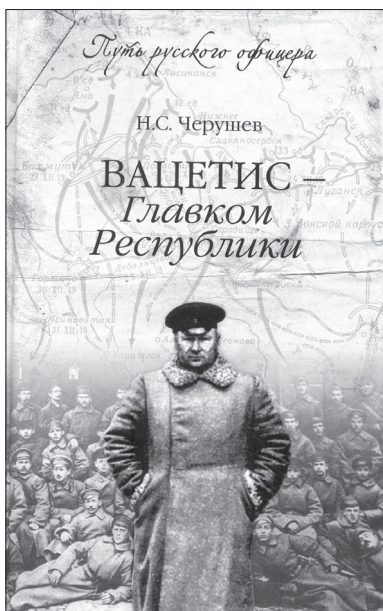


citām revolūcijām Austrumeiropas valstīs, to realizēja esošā opozīcija, un tai nebija saistība ar jebkādām utopiskām idejām. Pētniece atzīst, ka revolūcija Latvijā, kas sākās līdzīgi kā kaimiņu valstīs 80. gadu beigās un noslēdzās ar Padomju Savienības sabrukumu un neatkarīgu valstu izveidošanos, teorētisko konceptu ziņā joprojām rada daudz jautājumu.

Jāatzīst, ka konferences gatavošana (2004), tās nolasīto referātu sagatavošana publicēšanai atsevišķā grāmatā (2008), tās izdošana (2011) un arī šīs recenzijas tapšana (2015) ir norisusi samērā ilgā laika posmā, un pa šo laiku neapšaubāmi ir radušies jauni pētījumi, kas ārkārtīgi plašo uzskatu spektru par revolūciju vēsturi un definīciju ir krietni papildinājuši. Var pilnībā piekrist grāmatas izdevējam Detlefam Henningam, ka šī darba uzdevums ir ne tik daudz dot galīgas atbildes uz daudziem ar šo problemātiku saistītiem jautājumiem, bet gan dot impulsu pētniecībai.

Līga Lapa



Nikolai S. Cherushev.
Vatsietis – Glavkom Respubliki. Moskva: Veche, 2015. 384 s., il. (Nikolajs Čeruševs. *Vācietis – republikas virspavēlnieks*) ISBN 978-5-4444-1176-6

Jukuma Vācieša vārds Latvijā ir pazīstams ar latviešu strēlnieku cīņām Ziemassvētku kaujās (1916. g.), ar kaujām pie Mazās Juglas (1917. g. augustā), kā arī A. Čaka apdziedāto sprediķi Piņķu baznīcā pirms Ziemassvētku kaujām. Par Jukumu Vācieti rakstīja latviešu vēsturnieki V. Bērziņš, J. Ruberts, V. Stinkulis, V. Šteins.

1974. gadā Stokholmā vācu valodā iznāca publicista Ulda Ģērmaņa apcerējums par Jukumu Vācieti un latviešu strēlniekiem. 2012. gadā

režisore Virdžīnija Lejiņa uzņēma par viņu televīzijas dokumentālo filmu. Rīgā 1978. gadā iznāca dokumentu krājums krievu valodā, kurā bija sakopoti J. Vācieša parakstītie dokumenti 1918.–1919. gadā, kad viņš komandēja Austrumu fronti un bija Padomju Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieks. Tomēr speciāla darba par Jukumu Vācieti krievu valodā nebija, lai gan bija publicētas viņa autobiogrāfijas un arī atmiņas par 1918. gada kreiso eseru sacelšanās apspiešanu, atmiņas par sadarbību ar V. Ļeņinu u.c.

Tagad publicēta Nikolaja Čeruševa grāmata “Vācietis – republikas virspavēlnieks”. Tās autors ir pazīstams ar divām grāmatām par Sarkanās armijas vadošo kadru iznīcināšanu 1937. gadā, kas uzrakstītas, izmantojot plašu arhīvu materiālu. Tas, bez šaubām, autoram palīdzēja arī saprast Jukumam Vācietim inkriminēto piedalīšanos t.s. savvērestībā viņa vadītajā Lauka (Virspavēlnieka) štābā 1919. gadā, viņa represēšanu 1937. gada 28. novembrī un nošaušanu 1938. gada 28. jūlijā.

Grāmata uzrakstīta ar lielām simpātijām pret Jukumu Vācieti, kas no vienkārša kareivja cara armijā, pateicoties savai enerģijai, uzņēmībai un rūpīgam darbam, ieguva vairākas dienesta pakāpes un kļuva par pulkvedi, pulka komandieri. Viņš pabeidza augstāko Krievijas militāro mācību iestādi – Ģenerālštāba akadēmiju, kas kalpa dēlam ar pašmācības ceļā iegūtajām zināšanām nenācās viegli.

N. Čeruševs savā darbā, runājot par J. Vācieša bērnību, dienesta gaitām armijā un mācībām Ģenerālštāba akadēmijā, izmantojis J. Vācieša autobiogrāfiju, kas 1982. gadā bija publicēta krievu valodā Rīgā iznākušajā žurnālā “Daugava”. Arī par kreiso eseru sacelšanās apspiešanu Maskavā 1918. gada jūlijā, kur piedalījās latviešu strēlnieki, tāpat par dramatiskajām cīņām Kazanā izmantotas J. Vācieša atmiņas, kas parāda viņu kā nosvērtu un drosmīgu cilvēku pat vissarežģītākajās situācijās.

Grāmatā ir arī parādīta J. Vācieša loma latviešu strēlnieku pulku organizatoriskā saliedēšanā, jo 1918. gada aprīlī viņš tika iecelts par latviešu strēlnieku divīzijas komandieri.

Viņa militārais talants, drosmīgā rīcība pat kritiskos brīžos bija tas, kas lika V. Ļeņinam padomju varas kritiskajās dienās 1918. gada jūlijā izvirzīt J. Vācieti par Austrumu frontes virspavēlnieku.

Pateicoties J. Vācietim, izdevās uzlabot Sarkanās armijas kaujas spējas un gūt uzvaras pār čehiem un baltgvardiem. 1918. gada

6. septembrī J. Vācieti iecēla par Padomju Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieku. Viņš darbojās apstākļos, kad jauno republiku apdraudēja neskaitāmie pretinieki gan Austrumos un Dienvidos, gan Rietumos un Ziemeļos. J. Vācietim nācās vadīt cīņas pret krievu baltgvardu armijām, kuras vadīja pieredzējuši cara armijas ģenerāļi, saņemot lielu palīdzību gan no Antantes valstīm, gan no Japānas, ASV un Vācijas. Krievijas pilsoņu kara laikā baltgvardu pusē uzstājās krievu kazaki.

Jukums Vācietis prasmīgi organizēja Lauka štāba darbību, rūpīgi analizēja militāro situāciju, un viņa vadībā Sarkanā armija guva arī pirmās uzvaras. J. Vācieša pakļautībā 1919. gada sākumā atradās apmēram trīs miljonu lieli bruņotie spēki (4 frontes, 16 armijas, 54 divīzijas). Viņš regulāri sniedza V. Ļeņinam pārskatus par militāro situāciju frontēs un izteica vairākus priekšlikumus aizsardzības spēku stiprināšanai.

J. Vācietim bija jāsaduras ar dažu bijušo cara armijas virsnieku, kas nokļuva Sarkanajā armijā, nenovīdību, skaudību un neuzticību, kā arī neuzticēšanos vecās armijas militārajiem speciālistiem, bez kuriem izveidot spēcīgu armiju nebija iespējams. Sarežģīts stāvoklis izveidojās Dienvidu frontē, kur t.s. Caricinas grupējums (J. Staļins, K. Vorosiļovs) faktiski atteicās pakļauties Dienvidu frontes pavēlniecībai.

Nopietns konflikts virspavēlniekam izveidojās ar Austrumu frontes vadību (S. Kameņevs, S. Gusevs), kas ar aizdomām skatījās uz J. Vācieša rīkojumu apturēt Sarkanās armijas sekmīgo uzbrukumu Kolčaka spēkiem Urālos, jo lielākās briesmas draudēja Krievijas dienvidos.

Šo konfliktu izmantoja arī tie spēki, kuriem bija savi savtīgie mērķi. Tā Viskrievijas Ārkārtējās komitejas (VĀK) priekšsēdētājam F. Dzeržinskim visur rēgojās “sazvērestības” un “nodevības”. Šādai nodevībai bija obligāti jābūt arī J. Vācieša vadītajā Lauka štābā. Apcietināja virkni štāba darbinieku, un tā radās t.s. sazvērestība Lauka štābā. Šajā “sazvērestībā” visiem spēkiem centās iesaistīt arī J. Vācieti, piespiežot arestētajiem sniegt liecības pret viņu.

Nopietns pretinieks J. Vācietim kļuva arī J. Staļins, kurš centās ar virspavēlnieka nomaīņu vājināt sava sāncenša un ienaidnieka Ļ. Trocka pozīcijas. Visi J. Vācietim nelabvēlīgie spēki ietekmēja arī V. Ļeņinu, kas līdz tam bija labvēlīgs viņam, un rezultātā 1919. gada 8. jūlijā J. Vācietis tika atstādināts no virspavēlnieka posteņa un apcietināts. 97 dienas viņš atradās apcietinājumā VĀK cietumā. Grāmatas

autors nav atradis vai nav vēlējies dot J. Vācieša 1919. gada nopratināšanas protokolus, kā arī 1937.–1938. gada nopratināšanas saglabājušos protokolus.

Bet nekādi “pierādījumi” 1919. gadā netika konstatēti, un 1919. gada 9. oktobrī J. Vācieti no apcietinājuma atbrīvoja ar Viskrievijas Centrālās izpildu komitejas prezidija lēmumu. Atbrīvoja tad, kad attaisnojās J. Vācieša paredzējumi un no dienvidiem Maskavai tuvojās Deņikina karaspēks.

Smagākais apvainojums J. Vācietim bija viņa “neizvēlīgie sakari” un “nesavaldība pratināšanas laikā”. Arī Lauka štāba “sazvērestības dalībnieki” tika amnestēti un atbrīvoti no apcietinājuma. Autors izsekojis divu “sazvērestības dalībnieku” – A. Mališeva un S. Kuzņecova gaitām, kuri pēc atbrīvošanas no apcietinājuma ieņēma augstus posteņus Sarkanajā armijā.

J. Vācietis aktīvā armijas darbībā vairs neiesaistījās, bet politisko uzticību nebija zaudējis. Par to liecina tas, ka 1923. gadā viņu kā organizatoru un vācu valodas pratēju nosūtīja uz Vāciju, lai palīdzētu vācu komunistiem rīkot sacelšanos un pēc uzvaras organizēt jaunu armiju. J. Vācieša slēdziens bija, ka tam nav labvēlīgu apstākļu.

Grāmatas autors izsaka pieņēmumu, ka “Lauka štāba sazvērestības lieta” bija Krievijas drošības orgānu ģenerālmēģinājums savas varas parādīšanai (325.–326. lpp.). Šī ģenerālmēģinājuma kulminācija bija 1937. gada armijas komandējošo kadru sagrāve. Apgalvojumam var piekrist tikai daļēji, jo drošības orgāni savu patstāvīgu politiku neveidoja un atradās partijas vadības (respektīvi, J. Staļina) pakļautībā un uzraudzībā.

Grāmatā ir nodaļa par tiem diviem mēnešiem (1919. gada janvāris–marts), kad J. Vācietis vienlaikus bija arī Padomju Latvijas armijas komandieris, un nodaļa par viņa darbu Frunzes kara akadēmijā (1922.–1937. g.). Autors raksta, ka J. Vācietis parādīja sevi kā nopietnu militāro teorētiķi un daudzu nozīmīgu kara psiholoģijas problēmu pētnieku, balstoties uz savu Pirmā pasaules kara pieredzi. J. Vācietis publicēja arī virkni darbu par militāro vēsturi, jo viņš taču vadīja akadēmijā kara vēstures katedru. Viņam izveidojās sirsnīgas attiecības ar akadēmijas klausītājiem, kuri guva no viņa ne tikai teorētiskas zināšanas, bet daudz ko tīri cilvēciskās saskarsmes ziņā. Autors atzīmē tos akadēmijas klausītājus, kas karā ar Vāciju (1941.–1945. g.) komandēja frontes un armijas, to skaitā desmit maršalu un deviņus

armijas komandieru dienesta pakāpē, kā arī 38 ģenerāļus, kas kara laikā komandēja armijas.

Grāmatā ievietoto daudzo fotogrāfiju vidū ir arī agrāk npublicēti J. Vācieša fotouzņēmumi, kā arī ar viņu saistītu personu foto. Starp publicētajiem ir 13 Sarkanās armijas komandieru – latviešu fotouzņēmumi, par ko jāizsaka pateicība autoram, lai Krievijas lasītājiem atgādinātu par viņu lomu armijas izveidē 20.–30. gados. Bet gribētos, lai grāmatā būtu arī trīs kartes – shēmas (Maskavas centrs 1918. gada vasarā, Valgas rajona karte 1918. gada vasarā–rudenī un Baltija 1919. gada sākumā), jo bez tām lasītājiem grūti orientēties militāro operāciju gaitā.

Autoram nevar pārmest kļūdas ģeogrāfisko nosaukumu un personu uzvārdu pareizrakstībā, taču uz dažām kļūdām tomēr jānorāda: 1919. gada martā notika LKP 6., nevis 4. kongress (297. lpp.), un Japāna okupēja Mandžūriju nevis 1932. gadā, bet 1931. gadā (362. lpp.).

Nevar pārmest, ka N. Čeruševs nav izmantojis latviešu autoru darbus par Jukumu Vācieti valodas barjeras dēļ, bet viņš būtu varējis apmeklēt Rīgu un Lutriņus Saldus novadā, kur dzimis J. Vācietis un kur ilgu laiku darbojās viņa memoriālais muzejs, kā arī Latvijas Valsts arhīvā iepazīties ar viņa npublicētiem manuskriptiem, piemēram, pētījumu par 5. latviešu strēlnieku pulka cīņām pie Petrogradas 1919. gada rudenī un citiem. Grāmatā autors neanalizē J. Vācieša aresta apstākļus 1937. gada novembrī un viņa “lietas” izmeklēšanas gaitu, bet publicē 1956.–1957. gadā Kara prokuratūras veiktās J. Vācieša lietas izmeklēšanas rezultātus un PSRS Augstākās tiesas kara kolēģijas slēdzienu 1956. gada 7. decembrī, kas beidzas ar J. Vācieša pilnīgu (pēcņāves) rehabilitāciju 1957. gada 28. martā. No šiem dokumentiem kļūst skaidrs, kādos “noziegumos” apvainoja J. Vācieti. Viņu apvainoja sadarbībā ar Vācijas izlūkdienestu (no 1918. gada) un Latvijas izlūkdienestu (no 1921. gada), nodevīgā darbībā pilsoņu kara laikā, dalībā un aktīvā darbībā latviešu nacionālistiskā organizācijā PSRS 20.–30. gados. Visa apsūdzība balstījās uz izmeklēšanā gūtiem “pierādījumiem”.

1956.–1957. gadā veiktā izmeklēšana pierādīja visu šo apvainojumu pilnīgu melīgumu un sadomājumu. Brīnums tikai, ka J. Vācieti neapvainoja sakaru uzturēšanā ar Ļ. Trockī, ar kuru 1918.–1919. gadā viņš bija saistīts, jo Trockis bija Kara revolucionārās padomes priekš-

sēdētājs un J. Vācietis – tās loceklis. Šie divi publicētie dokumenti apgāž uz 465 lapaspusēm safabricēto biezo “lietu” un 20 minūtes ilgo “tiesāšanu”, kas bija tikai sprieduma nolasišana.

Jukuma Vācieša dzīves un it sevišķi militārās darbības un atstātā publicētā un manuskriptos palikušā materiāla pētīšana ir jāturpina. Jāatzīmē, ka Jukuma Vācieša dzīve bija cieši saistīta ar latviešu strēlnieku vēsturi un viņš bija pirmais strēlnieku vēstures pētnieks. Izciļam latviešu tautas dēlam veltītā darba publicēšana krievu valodā ir tikai jāapsveic.

Ēriks Žagars